

Naslovnica:

Dolgolistna rosika (Drosera anglica). V njeno lepljivo past se je ujel tudi komar.

Foto: Petra Draškovič.

Proteus

Izhaja od leta 1933

Mesečnik za poljudno naravoslovje

Izdajatelj in založnik: Prirodoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Janja Benedik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Dakskobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec

dr. Petra Draškovič

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavletič

Angleški prevod: Andreja Šalamon Verbič

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde – Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež – Bogataj

prof. dr. Tamara Lah – Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

prof. dr. Kazimir Tarman

Proteus izdaja Prirodoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 2.500 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Prirodoslovno društvo Slovenije, Salendrova 4, p.p. 1573, 1001 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14, faks (01) 421 21 21.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 5,00 EUR, za naročnike 4,20 EUR, za upokoјence 3,50 EUR, za dijake in študente 3,00 EUR.

Celoletna naročnina je 42,00 EUR, za upokoјence 35,00 EUR, za študente 30,00 EUR. 9,5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 0201 0001 5830 269, davčna številka: 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

<http://www.proteus.si>

prirodoslovno.drustvo@gmail.com

© Prirodoslovno društvo Slovenije, 2014.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Uvodnik

Avstrijski režiser Erwin Wagenhofer je leta 2013 ustvaril dokumentarni film *Abece*. Film ostro kritizira tekmovalno naravnost sodobnega izobraževalnega sistema ter poziva k izobraževanju, ki bi temeljilo na človeški domišljiji in ustvarjalnosti. Uvodnik zato začenjam z eno od bolj skrb zbujajočih trditev iz filma: »Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) se je začela v 90. letih 20. stoletja osredotočati na izobraževanje kot na *ekonomski dejavnik* in *poslovno priložnost*. Namen raziskave PISA [»Programa mednarodne primerjave dosežkov učenecv«] je bil, da se v izobraževalnem sektorju poveča *konkurenčnost*.« Tako razumevanje je ideološko, naša naloga pa je, da to ideologijo prepoznamo, razumemo njen zgodovinski okvir in se proti njej tudi bojujemo. Ocededejska ideologija izobraževanja je zahrbtna in nevarna. Njene zahrbtnosti in nevarnosti pa si ne bomo znali pojasniti, če ne bomo razumeli, kaj se je pravzaprav zgodilo 11. septembra leta 1973. Enciklopedično pojasnilo, da je takrat čilska vojska izvedla

vojaški udar proti čilskemu socialističnemu predsedniku Salvadorju Allendeju, oblast pa prevzel krvavi diktator Augusto Pinochet, nam ne pove prav veliko. Izčrpnější odgovor bomo morali poiskati v knjigi kanadske avtorice in družbene aktivistke Naomi Klein (1970–) *Doktrina šoka. Razmah uničevalnega kapitalizma* (napisana je bila leta 2007, v slovenskem prevodu je izšla leta 2010).

Zgodba je šokantna in krvava. Od 50. do zgodnjih 70. let 20. stoletja se je v Čilu pa tudi drugod v Južni Ameriki vedno bolj krepila demokratična socialistična politika, ki si je prizadevala za blaginjo vseh ljudi. Taka razvojna politika pa je ogrožala tiste, ki blaginje niso želeli deliti z drugimi – mogočne ameriške multinacionalne korporacije. Zato jo je bilo treba uničiti z vsemi sredstvi. Tudi in predvsem z *znanostjo* in »*pravilnim*« izobraževanjem. Na čelo ekonomske in družbene kontrarevolucije se je povzpel temačni lik ameriškega ekonomista Milтона Friedmana (1912–2006), smrtnega sovražnika Rooseveltove napredne

ekonomske in socialne politike, bolj znane kot New Deal. Friedmanov program je bil skrajno konservativen, danes bi rekli neoliberalen: »Prvič, vlade morajo odpraviti vsa določila in regulativo, ki preprečuje kopičenje dobička. Drugič, odprodati morajo vse premoženje, ki ga imajo v lasti in bi ga korporacije lahko vodile z dobičkom. In tretjič, financiranje socialnih programov morajo dramatično zmanjšati.« To popolnoma nečloveško ideologijo, ki se je »točno ujemala z interesi velikih multinacionalk«, je Friedman »skrbeno« skril v *akademizacijski »jezik matematike in znanosti«*. Prav nič slučajno torej ni bilo, da so v oporišču svetovne ekonomske kontrarevolucije, na Oddelku za ekonomijo na Univerzi v Chicagu, Friedman, Arnold Harberger (1924-) in drugi profesorji »generacije študentov prepričevali, da ne smejo brati ničesar, kar bi jim povedalo kaj več o svetu, ampak morajo samo dobro obvladati orodja, s katerimi bodo lahko merili delna ekonomska (ne)ravnovesja v svetu«. V eni od univerzitetnih stavb je še vedno vklesan pomenljiv napis: *Znanost je merjenje*. Zadnja navedka sta iz prvega od dveh odprtih pisem Harbergerju in Friedmanu, ki ga je 6. avgusta leta 1974, na obletnico Hirošime, v protest proti njuni uničujoči ekonomski politiki v Čilu napisal nemško-ameriški ekonomski zgodovinar, sociolog in svetovno znani razvojni ekonomist Andre Gunder Frank (1929–2005), nekoč tudi sam Friedmanov študent, nikoli pa njegov »učenec«. Frank je leta 1974 Harbergerjevo in Friedmanovo ekonomsko politiko v Čilu popolnoma upravičeno imenoval »ekonomski genocid«. Prebivalstvo je obubožalo, »edini, ki so imeli korist, so bile tuje družbe in majhna klika finančnikov [...], ki so služili mastne denarce s špekulacijami«. Gospodarstvo je bilo uničeno. Politika ekonomskega genocida v Čilu pa se ni začela šele z vojaškim udarom. Že leta 1956 sta ameriška vlada in Oddelek za ekonomijo na Univerzi v Chicagu, vedno bolj zaskrbljena zaradi uspešnega demokratičnega razvojnega ekonomskega pristopa in uveljavljanja marksističnih idej v Čilu, uradno sprožila enega najbolj nenavadnih »prekrščevalskih« ekonomskih izobraževalnih projektov – tako imenovani »čilski projekt«. Miltonu Friedmanu so se končno uresničile sanje. V »upravljanje« je dobil »državo, v kateri je lahko preizkusil svoje dragocene teorije«. Čile je sistematično začel spreminjati v »laboratorij za ostre preizkuse svobodnega trga«. Najprej je bilo treba poskrbeti za strokovno osebje in njihovo »indoktrinacijo« s Friedmanovimi ideološkimi neoliberalnimi nauki. Od leta 1957 do 1970 so tako na Oddelku za ekonomijo na Univerzi v Chicagu in v ta namen na novo ustanovljenem Oddelku za ekonomijo na manjši konservativni Katoliški univerzi v Santiagu de Chile »po temeljnih naukih čikaške šole« načrtno

izšolali v ideološke bojovnike na stotine študentov in profesorjev. Toda ti tako imenovani čikaški dečki so v »miroljubnem spopadu idej« z levičarskimi nasprotniki doživeli težak poraz. Leta 1970 je z obljubo, da »bodo v državne roke prešli veliki sektorji gospodarstva, ki so jih vodile tuje in lokalne korporacije«, na volitvah zmagal namreč socialist Allende. Pokazalo se je, da Friedmanove neoliberalne utopije v demokraciji v Čilu ni bilo mogoče uresničiti. Bolj ji je ustrezala diktatura. Ob »nesebični« podpori Nixonove administracije je zato čilska vojska leta 1973 izvedla vojaški udar in vpeljala krvavo diktaturo, Friedmanu in čikaškim dečkom pa dala proste roke, da so z neusmiljeno »šokterapijo« uresničili svojo nečloveško vizijo popolnoma dereguliranega svobodnega trga – ter uničili čilsko gospodarstvo in obubožali njegovo prebivalstvo. Leta 1976 so Friedmanu podelili Nobelovo nagrado za ekonomske znanosti, Čile pod vladavino Pinocheta in čikaške šole pa je preroško napovedal današnje mračno prevlado neoliberalnega gospodarstva.

Friedmanova neoliberalna *ideologija* popolnoma sprivatiziranega svobodnega trga je *nevarna* in ima uničujoče posledice za človeka. Predvsem pa je *zahrbtna*: preoblečena v »*jezik matematike in znanosti*« se prikazuje *kot nepristranska znanost*. Hinavsko nas prepričuje, da »pravilno« urejanje gospodarstva ni stvar subjektivnih človeških odločitev – čeprav so v Čilu počeli prav to –, ampak »lex« izpolnjevanje znanstveno ugotovljenih naravnih zakonov. V Čilu so se tako ugotovljeni »naravni zakoni« lahko uresničili le s pomočjo diktature, danes zadoščajo »mehkejša« sredstva, eno od njih je ocedevjevska ideologija izobraževanja. V okviru raziskave PISA 2012 so njeni zagovorniki »končno« izvedli tudi mednarodno *merjenje* finančne pismenosti pri učencih, resni kritiki, na primer Chris Arthur, pa opozarjajo, da je raziskava v bistvu *merila* le stopnjo »prilagajanja potrebam neoliberalnega kapitalizma«, niti v sanjah pa ni pomislila, da bi bilo bolje, če bi skušala ugotavljati stopnjo »razumevanja ekonomskega sistema, ki spodbuja odtuženost, negotovost in izkoriščanje, ter poznavanja načinov njegovega spreminjanja«. Gert Biesta si v svoji knjigi *Dobro izobraževanje v času merjenja. Etika, politika, demokracija* (2010) zastavlja temeljno vprašanje: »Ali [pri raziskavi PISA na primer] zares merimo tisto, kar *cenimo*, ali pa merimo le tisto, kar lahko brez večjih težav merimo, in tako na koncu cenimo le tisto, kar (lahko) merimo?« »Hamletovsko« vprašanje namreč je: Ali želimo izobraziti kritičnega državljana ali pa le potrošnika? Obilica snovi za nov uvodnik.

Tomaž Sajovic